

Formatief evalueren: de gamechangers van Shirley Clarke

Renske Valk

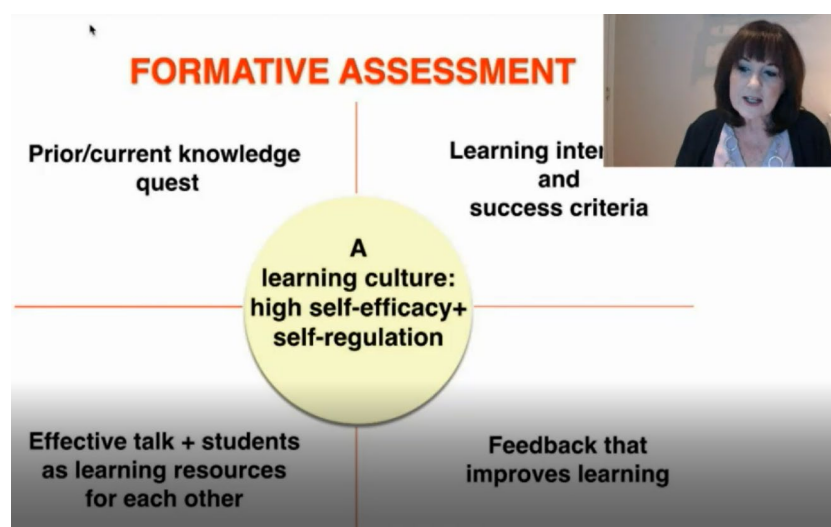
Weten wat belangrijk is, consistent handelen vanuit een denkkader, uitproberen en aanpassen als dat nodig is. Het is een kansrijk recept om grip te krijgen op nieuwe didactische aanpakken. Het is ook hoe Shirley Clarke te werk gaat. Ze verbindt kennis uit de wetenschap op het gebied van formatief evalueren met de onderwijspraktijken van docenten in haar leernetwerken. Het resultaat: steeds verfijndere aanpakken en toepassingen.

Tijdens het online SLO-festival Formatief Evalueren op 4 en 5 november jl. gaf Shirley Clarke, Brits onderzoekster en publiciste, een één uur durende online lezing over formatief evalueren. Een synopsis, noemt ze het zelf. Wat weten we tot nu toe? Wat toont zich succesvol en hoe doe je dat dan? Wie niet heeft kunnen kijken, moet dat zeker nog even doen, want er is veel te halen in deze [‘documentaire’](#), Nederlands ondertiteld en wel. De ene dia na de andere met concrete adviezen, voorbeelden, uitwerkingen, overzichten en filmpjes. Allemaal zaken om te onthouden en uit te proberen, en waar nodig te boetseren naar je eigen voorkeur. In deze blog beperken we ons even tot de grote lijnen van Clarke’s verhaal, als kadering van alle praktische adviezen.

Self-efficacy

[‘Formatief evalueren’](#), aldus Clarke, ‘is geen instrument. Het is geen methodiek of een vorm van toetsing’. Het is een ‘conceptual framework’, een denkkader waarbinnen al jouw didactische handelingen plaatsvinden. Of het nu gaat om instructie geven of inspanning belonen, de manier waarop je dat doet wordt bepaald door dat formatieve denkkader. Waarop is dat denkkader dan gestoeld? Op het belangrijke concept van de ‘self-efficacy’: de overtuiging bij de leerder dat hij in staat is te slagen, dingen te bereiken. Dat gevoel van competent zijn ontstaat vooral in de interactie tussen de leerder en de leraar. Relatie! Van alle leraarinterventies met effect, zoals door John Hattie uitgebreid beschreven, vindt Clarke de relatie tussen leraar en leerling dan ook absoluut voorwaardelijk. Een leerling moet voelen dat jij als leraar het beste met hem voor hebt. Op die relatie, en op het gevoel van competent zijn, moeten jouw (formatieve) handelingen zijn gericht. En dat kan op een aantal manieren.

Clarke volgt in haar verhaal min of meer de onderstaande representatie. Laten wij dat ook doen.



Een veilige leercultuur bouwen

Leren gaat met vallen en opstaan. Hoe ga je om als docent met het maken van fouten? Welke zinnen gebruik je als een leerling aan het worstelen is met de leerstof? 'Fouten moet je omarmen.' Op welke manier prijs je goede en minder goede prestaties en op welke manier beloon je je leerlingen? Al die kleine dagelijkse handelingen hebben grote betekenis voor de mindset van leerlingen – de ['growth mindset'](#) en ['self-efficacy'](#) – en daarmee op het leren van de leerling. 'Gebruik', zo betoogt Clarke, 'positieve taal: fouten zijn kansen en als je iets moeilijk vindt betekent dat dat je hersens hard aan het werk zijn.' Bouw aan een leercultuur die positief en veilig is, en gericht is op zelfregulering en ontwikkeling. Waarin leerlingen 'worden bedankt voor het delen van hun fout'. Positieve taal is wat anders dan continu prijzen van (sommige) leerlingen. Dat laatste sorteert nauwelijks leereffect maar kent onwenselijke bijwerkingen, zoals risicomijdend gedrag en afhankelijkheid van de leraar. Het leidt tot complimentverslaafden, volgens Clarke.

Effectieve interactie

Veel van het leren vindt plaats in interactie. Stimuleer die interactie, laat leerlingen onderling veel praten over de leerstof. Maar, een absolute no-go als het aan Clarke ligt, werk alsjeblieft niet met gelabelde niveaugroepen. Wist je dat 88% van de leerlingen nooit meer van niveaugroep wisselt, nadat ze in het 'langzame groepje' zijn geplaatst? Dat bewijst niet dat je inschatting van iemands vaardigheid goed is geweest, het is een 'self-fulfilling prophecy'. 'Ik zit in de laagste groep, dus ik zal er wel altijd in blijven.' Er is geen plafond aan wat leerlingen kunnen leren. In Finland is het zelfs bij wet verboden om leerlingen voor hun 15^e in te delen op vaardigheidsniveau. Natuurlijk denk je na over passende vervolgcacties voor elke leerling. Laat leerlingen vooral van elkaar en over elkaar leren, werk met voortdurend wisselende – willekeurige – tweetallen, laat leerlingen met zoveel mogelijk andere klasgenoten kennismaken. Het is een inclusieve manier van werken, het maakt leerlingen behulpzamer, minder docent-afhankelijk, en het effect op hun cognitieve én sociale leren is groot.

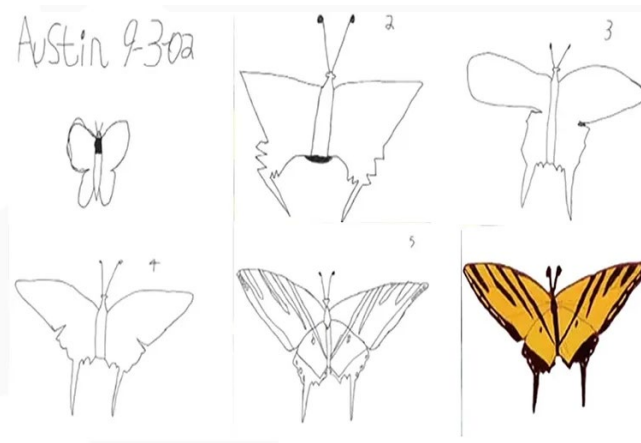
Leerdoelen en succescriteria

Clarke gaat uitgebreid in op iets dat we het werken met gesloten en open leerdoelen noemen. Gesloten leerdoelen genereren antwoorden die nauwelijks variatie toelaten. Open leerdoelen daarentegen zijn een bron voor reflectie en feedback. Respons op open leerdoelen geeft veel mogelijkheden om in de klas allerlei aspecten van 'kwaliteit' ([succescriteria](#)) expliciet te maken en te bespreken. Het voordeel van het samen onderzoeken van kwaliteit en het bespreken van succescriteria is dat leerlingen zich deze veel beter eigen maken (internaliseren). Co-constructie is daarbij een sleutelwoord. Hoe je daarin te werk gaat? Clarke geeft meerdere voorbeelden:

- Toon 2 of 3 goede voorbeelden; laat leerlingen een positief punt benoemen én toelichten;
- Laat leerlingen fouten opsporen in een voorbeeld. Daar zijn ze dol op;

Austin's Butterflies

Shirley Clarke noemt in haar presentatie 'The Story of Austin's Butterflies'. Hiermee refereert ze aan een prachtig kort filmpje waarin een leraar aan zijn leerlingen het verhaal vertelt van kleine Austin die een vlinder moest tekenen. Niet zomaar een vlinder, maar een hele ingewikkelde. Zijn eerste tekening was een goede poging, maar de gelijkenis met de kleurige koninginnenpage was nog ver te zoeken. Hoe dat verder ging, zie je [hier](#).



- Je doet voor (demonstreren) en laat leerlingen benoemen wat je deed. Ze schrijven het op.

Feedback met effect

Weg met de schriftjes waarin de kantlijnen volgeschreven staan met goedbedoelde correcties en feedback. En als je schriften of mappen gebruikt, laat leerlingen dan telkens de rechterpagina leeg houden. Handig voor feedback, opmerkingen, aantekeningen! Effectieve feedback is feedback die tijdens de les gegeven wordt (en niet erna!) en die begrijpelijk is voor de leerling en gebruikt wordt om verder te leren. SLO-collega Bas Trimbos schreef daar een [prachtige bijdrage](#) over. Feedback heeft ook altijd een interactief element: de leraar helpt de leerling z'n eigen product te bezien en te verbeteren, en de leerling geeft inzicht in wat hij weet en welke misverstanden er mogelijk bestaan. Alleen met deze 'gesynchroniseerde' manier van werken worden leren en onderwijzen krachtig. De leraar loopt rond. Is in gesprek. Op die manier merkt hij individuele leerlingen op in plaats van ze te vergelijken met elkaar. En ook hier geeft Clarke weer mooie voorbeelden.

Feedback aan alle leerlingen tegelijk: hoe dan?

Door halverwege de les stoppen. Het werk van een willekeurige leerling nemen. Na een kwartier dat projecteren. En dan in duo's bespreken: wat is hier goed, het beste aan? Waar voldoet het aan de succescriteria? Kan er nog iets worden verbeterd? En welke suggesties hebben we daarvoor? Doe dat vaak, liefst meerdere keren in een les. Willekeurig. Zo werk je aan een feedbackcultuur!

Aanwezige kennis

Verzeker je van inzicht in de aanwezige kennis bij leerlingen. Hoe kun je anders effectief lesgeven? Clarke heeft in de afgelopen jaren sterke voorbeelden verzameld, van manieren waarop dat kan. 'Question templates' noemt ze deze. In de presentatie geeft ze een aantal voorbeelden, zoals leerlingen in gesprek laten gaan over gegeven antwoorden (en deze ordenen) of over stellingen. Het is aan de leraar om rond te lopen, goed te luisteren en te ontdekken welke kennis wel en niet aanwezig is en wanneer interveniëren nuttig is. Wees op tijd, accuraat, specifiek, passend bij de leerling, passend bij het doel. Ook dat kan op allerlei manieren – Clarke illustreert uitgebreid hoe - zolang je maar niet achter je bureau blijft zitten. Kleuterleerkrachten blijken dat het minst te doen.

Hoe hoger het leerjaar, hoe meer zelfstandig gewerkt wordt. 'Zonde', aldus Clarke.

Leren zichtbaar maken met formatief evaluatie. Een prachtig, praktisch boek van

Leren zichtbaar maken met formatieve evaluatie



Laat leerlingen de volgende stap zetten in hun leerproces

Het praktijkboek van Shirley Clarke

Bevordert door Annetta van Gool, Hoofd Pedagogisch, Leer- en Maatschappelijk Onderwijs

Pelckmans Pro

bazalt

Tot slot

De online sessie van Clarke is rijk aan voorbeelden die niet alleen handig zijn om de bruikbaarheid in jouw eigen lespraktijk te onderzoeken, maar die ook aangeven dat je geen grootse aanpassingen hoeft te maken om steeds een stapje formatiever te gaan werken. Belangrijk is dat je scherp voor ogen houdt waarom je het doet, vanuit welk denkkader. De methodieken hebben grote verwantschap met wat leren en doceren in essentie inhouden: in relatie de leerling verder helpen op het pad dat hij te gaan heeft. Clarke geeft er handen en voeten aan.

Kijk em terug!

Ook benieuwd naar de online lezing? Bekijk 'm [hier](#). Weten wat er nog meer aan bod is gekomen op het online FE-festival? Alle materialen en hand-outs vind je [hier](#). En weten waar je zelf staat? Vul dan de [FE-scan](#) in én laat 'm ook door je [leerlingen](#) invullen: wat zien, horen en ervaren zij?